

ՀՀ արտաքին առևտրի վերլուծությունը

ԵՊՀ, Տնտեսագիտության ֆակուլտետ, Միջազգային տնտեսական հարաբերությունների
ամբիոն, տ.գ.թ. Գրիգոր Ռ-աֆայելի Հայրապետյան
Սոցիալ-տնտեսական զարգացման արդի հիմնախնդիրները ՀՀ-ում, Գիտական հոդվածների
ժողովածու, ՀՀ ԳԱԱ Հրատարակչություն, Երևան 2007թ., էջ 434-438

Հայաստանը փոքր, շրջափակված և բնական ռեսուրսներով աղքատ երկիր է: Հայաստանը սահմանակից է Թուրքիային (արևմուտքից), Ադրբեջանին (արևելքից), Վրաստանին (հյուսիսից) և Իրանին (հարավից): Հայաստանի անկախացումից անմիջապես հետո՝ ելնելով քաղաքական պատճառներից, Թուրքիան և Ադրբեջանը փակեցին իրենց սահմանները Հայաստանի հետ: Մինչև օրս Հայաստանի և Ադրբեջանի միջև առկա կոնֆլիկտը զգալի ազդեցություն է ունենում Հայաստանի արտաքին առևտրի վրա: Հայաստանի հյուսիսային և հարավային սահմանները նույնպես ունեն սահմանափակ հնարավորություններ բեռնափոխադրումների համար: Այսպես, Իրանի հետ հիմնական ճանապարհը անցնում է լեռնաշղթայով և հաճախ շատ դժվար անցանելի է, իսկ հիմնական ճանապարհը Վրաստանի տարածքով չի չահագործվում իր առավելագույն հնարավորությամբ: Կան բազմաթիվ հետազոտություններ, որոնք գնահատում են թե ինչպիսի ազդեցություն է ունենում շրջափակումը Հայաստանի արտաքին առևտրի վրա: Օրինակի համար, Պոլյակովը գնահատել է, որ շրջափակման վերացումը և տրանսպորտային ցանցի զարգացումը կարող է կրկնապատկել Հայաստանի արտահանման ծավալը և ավելացնել ՀՆԱ-ն ավելի քան 30%-ով¹:

Այսպիսով, չնայած գոյություն ունեցող բավական քաղաքական և ֆիզիկական առևտրային սահմանափակումների, Հայաստանը անկախացումից ի վեր շարունակում է պահպանել ազատական առևտրային ռեժիմ և իր առևտրային դասակարգման սխեմայով ստանում է ամենաբարձր վարկանիշներից մեկը ԱՄՀ-ի կողմից: Այստեղ հարկ է նշել, որ Հայաստանը ԱՊՀ երկրների շարքում առանձնացել է իր բավական ազատական առևտրային ռեժիմով: Բացի ազատական առևտրային ռեժիմից, բավական ազատական է նաև Հայաստանի տնտեսությունը: Այսպես, ըստ 2007թ. տնտեսական ազատականության ինդեքսի

¹ Evgeny Polyakov. “Changing Trade Patterns after Conflict Resolution in South Caucasus, Washington D. C.: World Bank”, 2002

Հայաստանը համաշխարհային տնտեսության մեջ գրավել է 32-րդ տեղը²: Հայաստանը անդամակցեց ԱՀԿ-ին 2003թ. փետրվարի 5-ին և նաև համարվում է Սև ծովյան տնտեսական համագործակցության (Black Sea Economic Cooperation, BSEC) անդամ, որը հիմնադրվել է 1992թ.՝ մասնակից երկրների միջև տնտեսական համագործակցությունը խորացնելու և առևտրային սահմանափակումները վերացնելու նպատակով³:

Այսպիսով կարել է փաստել, որ ՀՀ արտաքին առևտրային քաղաքականությունը հենց սկզբնական շրջանում բավական ազատական էր, որն էլ ավելի ազատականացվեց 2003թ. ԱՀԿ անդամակցությամբ: Ստեղծվել են գրեթե բոլոր անհրաժեշտ պայմաններն արտաքին առևտրատնտեսական գործարքների զարգացման և համաշխարհային տնտեսությանն ինտեգրվելու համար: Սակայն, որպեսզի կարողանանք ամբողջական պատկերացում կազմել, թե կոնկրետ Հայաստանի դեպքում որքանով է ազատական առևտրային քաղաքականությունն արդարացրել իրեն, անհրաժեշտ է ուսումնասիրել ՀՀ առևտրային հաշվեկշիռը, մասնավորապես՝ տարածքային տեղաբաշխման և ապրանքային կառուցվածքները, այնուհետև փորձել գնահատել արտաքին առևտրի ազդեցությունը ՀՀ տնտեսության վրա:

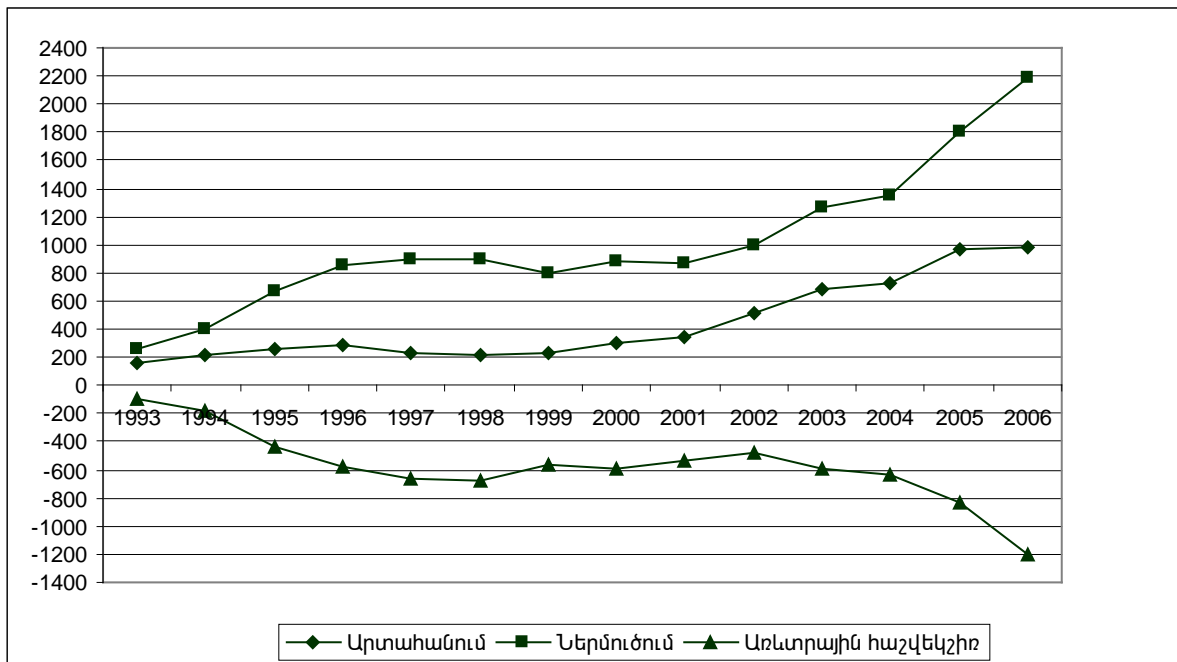
Այսպես, 1995թ. սկսած մինչև օրս ՀՀ առևտրային հաշվեկշիռը բացասական է, որը հիմնականում պայմանավորված է արտահանման համեմատաբար փոքր և ներմուծման համեմատաբար մեծ ծավալներով (Տես՝ Գծապատկեր 1): Ինչպես վկայում է Գծապատկեր 1-ը, ՀՀ առևտրային հաշվեկշիռի պակասուրդն ընդհուպ մինչև 1998թ. ունեցել է աճի միտում՝ կազմելով 672.3 մլն. դոլար, որը նշված ժամանակահատվածում առևտրային հաշվեկշիռի պակասուրդի ամենաբարձր ցուցանիշն է: Դա հիմնականում պայմանավորված է եղել ներմուծման ծավալների շարունակական մեծացմամբ, որը 1997-1998թթ. զուգորդվել է նաև արտահանման կրճատմամբ: Առևտրային հաշվեկշիռի 1999թ. պակասուրդի կրճատման արդյունք է ներմուծման կտրուկ նվազումը, քան արտահանման աճը: Նախորդ տարվա հետ համեմատ արտահանումն աճել է ընդամենը 4.5%-ով՝ կազմելով 233.5 մլն. դոլար, իսկ ներմուծումը կրճատվել է 10.4%-ով՝ կազմելով 801.7 մլն. դոլար:

² “Index of Economic Freedom”, Heritage Foundation, The Wall Street Journal 2007

³ BSEC-ի անդամակցող երկրներն են՝ Ալբանիան, Հայաստանը, Ադրբեջանը, Բուլղարիան, Վրաստանը, Հունաստանը, Մոլդովան, Ռումինիան, Ռուսաստանը, Սերբիան և Չեռնոգորիան, Թուրքիան, Ուկրաինան:

2001թ. առևտրային հաշվեկշռի պակասուրդի նվազման պատճառն այն է, որ ներմուծման ծավալները կրճատվել են 10.8 մլն. դոլարով, իսկ արտահանումն աճել է 45.3 մլն. դոլարով՝ համապատասխանաբար կազմելով 874.3 և 342.8 մլն. դոլար:

Գծապատկեր 1: ՀՀ առևտրային հաշվեկշռի դինամիկան 1995-2006թթ. ընկած ժամանակահատվածում (մլն. դոլար)

Աղբյուր՝ Հայաստանի Հանրապետության արտաքին առևտուր, ՀՀ վիճակագրության ծառայություն

Հակառակ դրան, 2002թ. առևտրային հաշվեկշռի պակասուրդի զգալի նվազումը բացատրվում է, որ արտահանման աճի տեմպը գերազանցել է ներմուծման աճի տեմպին: 2002թ. արտահանման աճի տեմպը կազմել է 47.9, իսկ ներմուծմանը՝ 13.3%, որի արդյունքում արտահանումը կազմել է 507.1 դոլար, իսկ ներմուծումը 991.0 մլն. դոլար:

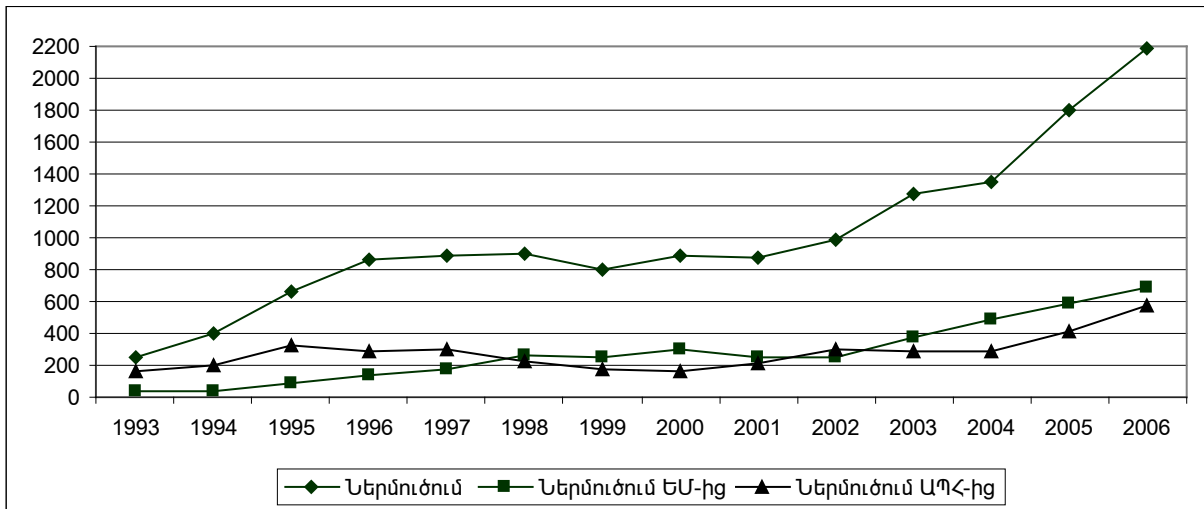
Տվյալները փաստում են, որ 2003-2006թթ. կրկին գրանցվել է առևտրային հաշվեկշռի պակասուրդի բավական մեծ աճ: 2006թ. առևտրային հաշվեկշռի պակասուրդը կազմել է 1206.5 մլն. դոլար, որը 2002թ. ցուցանիշի հետ համեմատ աճել է մոտ 2.5 անգամ: Սակայն, առևտրային հաշվեկշռի այս պակասուրդի առանձնահատկությունը կայանում է նրանում, որ 2003-2005թթ. ընկած ժամանակահատվածում թե՛ արտահանման, թե՛ ներմուծման ցուցանիշներով նկատվել է երկուստեք բավական մեծ աճի տեմպեր: 2003թ. ներմուծման

ծավալները նախորդ տարվա հետ համեմատ աճել են 28.1% կազմելով 1269.4 մլն. դոլար, իսկ արտահանման ծավալները աճել են 33.7%-ով՝ կազմելով 678.1 մլն. դոլար: Չնայած նրան, որ 2003թ. արտահանման ծավալների աճի տեմպը կազմել է 33.7, իսկ ներմուծմանը՝ 28.1%, առևտրային հաշվեկշռի պակասուրդը նախորդ տարվա հետ համեմատ մեծացել է: Դա հիմնականում պայմանավորվել է այն փաստով, որ 2002թ. ներմուծումը մոտ երկու անգամ գերազանցել է արտահանմանը: Ավելին, եթե 2005թ. ներմուծման ծավալները նախորդ տարվա հետ համեմատ աճել են 33.3%, իսկ արտահանման ծավալները՝ 31.8%, ապա 2006թ. ներմուծման ծավալները 2005թ. հետ համեմատ աճել են 21.6%, իսկ արտահանման ծավալները՝ 1.1%:

Այսպիսով, կարելի է ընդգծել, որ ՀՀ արտաքին առևտրի քաղաքականությունն, որը բավական ազատական էր և էլ ավելի ազատականացվեց ԱՀԿ անդամակցությամբ, ապահովել է առևտրային հաշվեկշռի զգալի մեծ պակասուրդ: Առևտրային հաշվեկշռի պակասուրդը սկզբնական շրջանում հիմնականում պայմանավորվել է ներմուծման ծավալների աճով, իսկ արդեն 2003թ.՝ միաժամանակ ներմուծման և արտահանման աճով:

ՀՀ առևտրային հաշվեկշռի պակասուրդն ավելի մանրամասն դիտարկելու նպատակով անհրաժեշտ է քննարկել դրա տարածքային տեղաբաշխումը: Այսպես, ԵՄ հետ Հայաստանի արտաքին առևտրի ծավալները սկզբնական ժամանակաշրջանում զգալի զիջում էին ԱՊՀ երկրների հետ Հայաստանի արտաքին առևտրի ծավալներին: Սակայն ի տարբերություն ԱՊՀ երկրների հետ արտաքին առևտրի, ԵՄ հետ արտաքին առևտուրը ունեցել է գրեթե անընդհատ աճի միտում: Այսպես, 1993-1998թթ. ընկած ժամանակահատվածում ԱՊՀ երկրների հետ արտաքին առևտրում և՛ արտահանման, և՛ ներմուծման ծավալները զգալի գերազանցել են ԵՄ երկրներ արտահանման և ԵՄ երկրներից ներմուծման ծավալներին (Տես՝ Գծապատկեր 2 և Գծապատկեր 3)

Գծապատկեր 2: ԵՄ և ԱՊՀ երկրներից ներմուծման ծավալների դինամիկան 1993-2006թթ⁴. (մլն. դոլար)

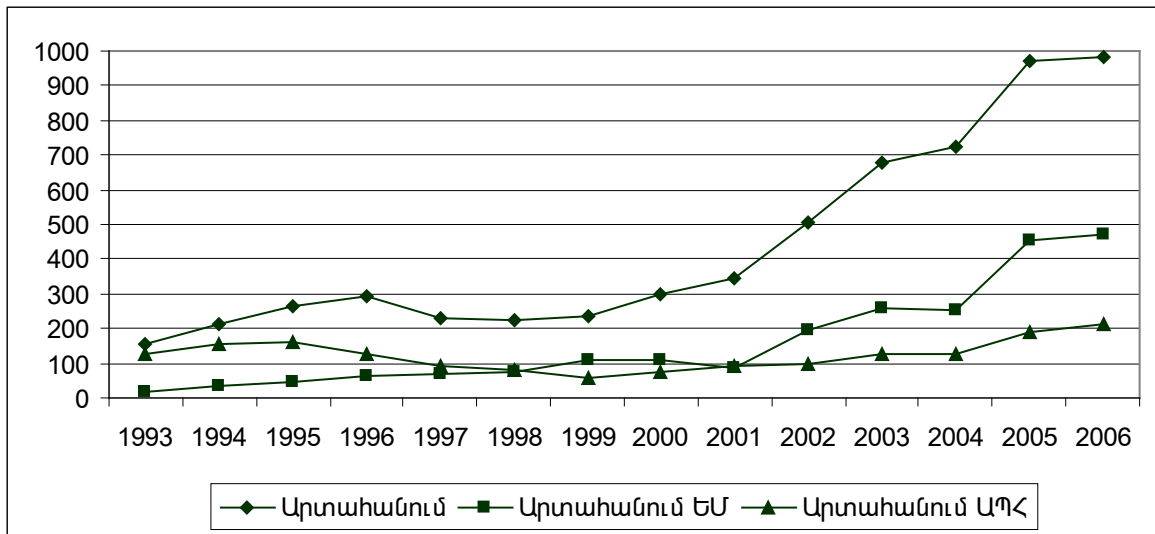
Աղբյուր՝ Հայաստանի Հանրապետության արտաքին առևտուր, ՀՀ վիճակագրության ծառայություն

1998թ. ԵՄ և ԱՊՀ երկրներից ներմուծման ծավալները գրեթե հավասարվել են՝ կազմելով համապատասխանաբար 259.4 և 221.4 մլն. դոլար: Այնուհետև, մինչև 2001թ. զգալի կրճատվել է ԱՊՀ երկրներից ներմուծման ծավալները և հակառակ դրան աճել է ԵՄ երկրներից ներմուծման ծավալները: Սկսած 2002թ. մեծ տեմպերով միաժամանակ աճել է և՛ ԱՊՀ, և՛ ԵՄ երկրներից ներմուծման ծավալները՝ 2006թ. կազմելով համապատասխանաբար 571.5 և 691.1 մլն.դոլար: Նմանատիպ օրինաչափություն առկա է նաև ԱՊՀ և ԵՄ երկրներ արտահանման մեջ (Տես՝ Գծապատկեր 3): Այսպիսով, 1993-2002թթ. ընկած ժամանակահատվածում ԵՄ և ԱՊՀ երկրների հետ արտաքին առևտուրը կրել է «պարուրածն բնույթ»: Այսինքն, երբ նվազել է ԱՊՀ երկրների հետ արտաքին առևտրի ծավալները աճել է ԵՄ երկրների հետ արտաքին առևտրի ծավալները, իսկ երբ նվազել է ԵՄ երկրների հետ արտաքին առևտրի ծավալները աճել է ԱՊՀ երկրների հետ արտաքին առևտրի ծավալները:

Ընդհանուր առմամբ, եթե 1993-1997թթ. ընկած ժամանակահատվածում ՀՀ արտաքին առևտրի ծավալների մեծ մասը բաժին էր ընկնում ԱՊՀ երկրներին, ապա արդեն 1998թ. մինչև օրս ՀՀ արտաքին առևտրի ամենազվիսավոր գործընկերը ԵՄ-ն է:

⁴ ԵՄ հետ ՀՀ արտաքին առևտրի ցուցանիշները 2004-2006թթ. բերված են ԵՄ 25 երկրների համար:

Գծապատկեր 3: ԵՄ և ԱՊՀ երկրներ արտահանման ծավալների դինամիկան 1993-2006թթ. (մլն. դոլար)

Աղբյուր՝ Հայաստանի Հանրապետության արտաքին առևտուր, ՀՀ վիճակագրության ծառայություն

Այսպես, 1993-2000թթ. ընկած ժամանակահատվածում ՀՀ արտաքին առևտուրը ԵՄ երկրների հետ անընդհատ աճել է՝ ընդ որում միաժամանակ աճել է և՛ արտահանման, և՛ ներմուծման ծավալները: Սակայն, պատկերը փոխվում է 2001թ., երբ 17,1%-ով կրճատվում է ԵՄ արտահանման ծավալը՝ կազմելով 88,6 մլն. դոլար: Այնուհետև 2002-2003թթ. ընկած ժամանակաշրջանում գրեթե երկու անգամ աճում է Հայաստանից ԵՄ արտահանման ծավալները: Նմանապես 2001թ. 16,5%-ով կրճատվել է նաև ԵՄ-ից ներմուծման ծավալը՝ կազմելով 252,2 մլն. դոլար:

2003-2005թթ. ընկած ժամանակահատվածում Հայաստանից ԵՄ արտահանման ծավալը աճել է 83.0%-ով, իսկ ԵՄ-ից Հայաստան ներմուծման ծավալը՝ 85.5%-ով: ԵՄ հետ արտաքին առևտրաշրջանառության նման աշխուժացումը կարելի է բացատրել այն փաստով, որ 2003թ. սկզբին Հայաստանի ԱՀԿ անդամակցությունը ԵՄ երկրների շուկաները էլ ավելի հասանելի և շահավետ դարձրեց հայկական ապրանքների համար: Միևնույն ժամանակ ԱՀԿ անդամակցությունը նաև էլ ավելի հասանելի և շահավետ դարձրեց հայկական շուկան եվրոպական ապրանքների համար: Մյուս կողմից, հարկ է նշել, որ ԵՄ երկրների հետ արտաքին ապրանքաշրջանառության ավելացումը նաև կրել է ավտոնոմ բնույթ: Այսինքն, ԵՄ երկրների հետ արտաքին առևտրի ծավալների

ավելացում գրանցվել է նաև մինչև Հայաստանի ԱՀԿ անդամակցությունը, իսկ ԱՀԿ անդամակցությունը լրացուցիչ արագացուցիչ հանդիսացավ այդ գործընթացի համար:

Այսպիսով, ընդհանուր առմամբ, եթե 1993-1997թթ. ընկած ժամանակահատվածում ՀՀ արտաքին առևտրի ծավալների մեծ մասը բաժին էր ընկնում ԱՊՀ երկրներին, ապա արդեն 1998թ. մինչև օրս ՀՀ արտաքին առևտրի ամենագլխավոր գործընկերը ԵՄ-ն է: Այսպես, 2006թ. տվյալներով ՀՀ և ԵՄ երկրների հետ արտաքին ապրանքաշրջանառության ծավալը կազմել է 1164.4 մլն. դոլար՝ այդ թվում արտահանումը կազմել է 473.4, իսկ ներմուծումը՝ 691.0 մլն. դոլար: ՀՀ արտաքին ապրանքաշրջանառության ծավալը ԱՊՀ երկրների հետ կազմել է 783.9 մլն. դոլար՝ ընդ որում արտահանումը կազմել է 212.4, իսկ ներմուծումը 571.5 մլն. դոլար: Այսպիսով, ինչպես նկատում ենք ԵՄ երկրների հետ արտաքին ապրանքաշրջանառության ծավալը գրեթե 1.5 անգամ գերազանցում է ԱՊՀ երկրների հետ արտաքին ապրանքաշրջանառությանը: Ավելին, ՀՀ արտաքին առևտուրը ինչպես ԵՄ երկրների հետ այնպես էլ ԱՊՀ երկրների հետ շատ կենտրոնացված է (Տես՝ Աղյուսակ 1, Աղյուսակ 2):

Աղյուսակ 1: ՀՀ արտաքին առևտուրը ԵՄ հիմնական գործընկեր երկրների հետ 2006թ. (մլն. դոլար)

	Բելգիա	Գերմանիա	Նիդերլանդներ	Իտալիա	Հունաստան
Արտահանում	108.8	148.0	126.9	28,9	0.6
Ներմուծում	157.1	85.0	22.2	76.4	80.6
Բաժինը ԵՄ ընդհ. ապրանք. մեջ (%)	22,8%	20,0%	12,8%	9,0%	6.9

Աղյուսակ 2: ՀՀ արտաքին առևտուրը ԱՊՀ հիմնական գործընկեր երկրների հետ 2006թ. (մլն. դոլար)

	Ռուսաստան	Վրաստան	Ուկրաինա
Արտահանում	121.1	54.6	22.5
Ներմուծում	364.7	75.6	109.1
Բաժինը ԱՊՀ ընդհ. ապրանքաշրջ.մեջ (%)	61.2	16.2	16.5

Աղբյուր՝ Հայաստանի Հանրապետության արտաքին առևտուր, ՀՀ վիճակագրության ծառայություն

Ամեն դեպքում, այլ հավասար պայմաններում, ԵՄ և ԱՊՀ երկրների հետ արտաքին առևտրի աշխարհագրական կառուցվածքը համեմատելիս, կարող ենք նշել, որ ԱՊՀ երկրների հետ արտաքին առևտուրը էլ ավելի կենտրոնացված է (միայն Ռուսաստանին բաժին է ընկնում 61,2%), քան ԵՄ երկրների հետ: ԵՄ հետ Հայաստանի արտաքին առևտրի կենտրոնացվածությունը մեկնաբանվում է այն փաստով, որ ԵՄ 25 երկրներից Հայաստանի գլխավոր առևտրային գործընկեր երկրներն են՝ Բելգիան, որին բաժին է ընկնում ընդհանուր ապրանքաշրջանառության 22,8%, Գերմանիան (20,0%), Նիդերլանդները (12.8%), Իտալիան (9.0), Հունաստանը (6.9%) և Ֆրանսիան (3,5%): Ընդհանուր առմամբ նշված երկրներին բաժին է ընկնում ԵՄ երկրների հետ Հայաստանի արտաքին առևտրի 79,8%:

Հետաքրքիր է նաև այն փաստը, որ չնայած Ֆրանսիայի հետ Հայաստանի բավական սերտ կապերին, Ֆրանսիային բաժին է ընկնում ԵՄ երկրների հետ Հայաստանի արտաքին առևտրի 3.5%: Ամեն դեպքում ՀՀ կապերը Ֆրանսիայի հետ չեն սահմանափակվում միայն արտաքին առևտրով: Այսպես, 1992-2006թթ. ընթացքում Ֆրանսիայից Հայաստան կատարվել է ավելի քան 120 մլն. դոլարի օտարերկրյա ուղղակի ներդրումներ: 2006թ. հունվարի 1-ի դրությամբ Հայաստանում գործում էին 111 ձեռնարկություններ և ընկերություններ ֆրանսիական կապիտալի մասնակցությամբ:

Եթե ԱՊՀ երկրների հետ առևտրում նկատվում է աշխարհագրական կենտրոնացվածության, ապա ԵՄ երկրների հետ առևտրում զգալի կենտրոնացվածություն է նկատվում ապրանքային կառուցվածքում (Տես՝ Աղյուսակ 3): Ի տարբերություն ԵՄ երկրների հետ առևտրի, ԱՊՀ երկրների հետ առևտրում, մասնավորապես՝ Ռուսաստանի, ապրանքային կառուցվածքում առկա չէ զգալի կենտրոնացվածություն:

Ինչպես նկատում ենք Աղյուսակ 3-ից, ՀՀ և ԵՄ հիմնական գործընկեր երկրների միջև արտաքին առևտրի ապրանքային կառուցվածքում գերակշռում են մետաղները, մասնավորապես՝ սև մետաղներ, պղինձ և այլ ոչ թանկարժեք մետաղներ, թանկարժեք քարերը, մեքենաներ և սարքավորումները, քիմիական ապրանքները, տրանսպորտային միջոցները, սննդամթերքը և տեքստիլ իրերը:

Աղյուսակ 3: ԵՄ հիմնական գործընկեր երկրների հետ առևտրում գլխավոր ապրանքախմբերը 2006թ. (մլն. դոլար)

	Բելգիա		Գերմանիա		Նիդերլանդներ		Իտալիա		Հունաստան	
	արտ.	ներմ.	արտ.	ներմ.	արտ.	ներմ.	արտ.	ներմ.	արտ.	ներմ.
Սև մետաղներ և իրեր	-	-	64.9	-	109.7	-	-	8.1	-	7.1
Պղինձ	-	-	71.3	-	3,3	-	-	-	-	-
Սարքավորումներ	-	-	-	17.7	-	1.6	-	24.2	-	6.0
Տրանսպորտային միջոցներ	-	-	-	69.1	-	-	-	1,0	-	-
Թանկարժեք քարեր և մետաղներ	108.1	108.9	-	-	-	-	-	6.3	-	-
Տեքստիլ Հագուստ	-	-	-	-	-	-	20,2	10.1	-	-
Տրիկոտաժե հագուստ	-	-	-	-	-	-	3.8	2,5	-	-
Կահույք	-	-	-	-	-	-	-	2.7	-	4.2
Էլեկտրական սարքավորումներ	-	-	-	18.2	-	-	-	8.3	-	19.1
Ղեղազործական Մթերք	-	-	-	4.8	-	1,5	-	2.0	-	-
Բժշկական ապարատներ	-	-	-	5.5	-	1.5	-	1.1	-	-
Ծխախոտ	-	-	-	2.2	-	-	-	-	-	6.1
Ապակի և ապակե իրեր	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-

Աղբյուր՝ Հայաստանի Հանրապետության արտաքին առևտուր, ՀՀ վիճակագրության ծառայություն

Այսպես, Հայաստանից ԵՄ արտահանման մեջ մեծ տեսակակար կշիռ են կազմում մետաղները, ընդ որում 2005թ. մետաղների բաժինը դեպի ԵՄ ընդհանուր արտահանման մեջ կազմել է 55%, իսկ 2006թ. 61.9%⁵: Մետաղները արտահանվում են հիմնականում Գերմանիա և Նիդերլանդներ: Հայաստանից ԵՄ արտահանվում է նաև թանկարժեք քարեր (25.6%), որոնք ներմուծվում են, վերամշակվում և վերարտահանվում ԵՄ (մասնավորապես՝ Բելգիա), տեքստիլ իրեր (3.9%) և այլն:

2006թ. տվյալներով ԵՄ-ից Հայաստան ներմուծման մեջ մեծ տեսակարար կշիռ են կազմել մեքենաներ և սարքավորումներ, փոխադրամիջոցները, որոնց բաժին է ընկել ԵՄ-ից ընդհանուր ներմուծման 30.7%: Հայաստանը ԵՄ-ից ներմուծում է նաև թանկարժեք քարեր (27,6%), քիմիական ապրանքներ (7.4%), սննդամթերք (6.7), տեքստիլ իրեր (5.8%) և այլն:

⁵ Աղբյուր՝ Eurostat, Statistical regime 4, Armenia

Ինչպես նկատում ենք Աղյուսակ 3-ից, ԵՄ հիմնական գործընկեր երկրների հետ Հայաստանի արտաքին առևտրի ապրանքային կառացվածքում զգալի կենտրոնացում է նկատվում Բելգիայի և Նիդերլանդների հետ արտաքին առևտրում: Բելգիայի հետ արտաքին առևտրում՝ բացառապես թանկարժեք քարերի գծով, իսկ Նիդերլանդների հետ արտաքին առևտրում՝ բացառապես մետաղների գծով: Գերմանիայի, Իտալիայի Հունաստանի և Ֆրանսիայի հետ արտաքին առևտրում նկատվում է հարաբերականորեն որոշակի տարբերակվածություն (հիմնականում ներմուծման գծով):

Այսպիսով, չնայած նրան, որ ՀՀ և ԵՄ միջև հարաբերությունները գնալով զարգանում են ՀՀ և ԵՄ միջև իրականացվող արտաքին առևտուրը չի զարգանում իր հնարավոր արդյունավետությամբ: Մասնավորապես ԵՄ հետ արտաքին առևտրի արտահանման կառուցվածքում գրեթե բացակայում են պատրաստի սպառողական ապրանքները (բացառությամբ Իտալիայի հետ արտաքին առևտրի): Այս հանգամանքը թերևս կարելի է բացատրել այն փաստով, որ հայական սպառողական ապրանքները ենթարկվում են գնային և որակական բարձր մրցակցության ԵՄ երկրների շուկաներում: Սակայն, ամեն դեպքում, մեր կարծիքով, այս սահմանափակումը կարելի է հետագայում բացառել համատեղ ձեռնարկությունների ստեղծման և ԵՄ երկրներից օտարերկրյա ներդրումների ներգրավման շնորհիվ: ԵՄ երկրների ձեռնարկատերերի հետ համատեղ ձեռնարկությունների ստեղծումը և օտարերկրյա ներդրումների ավելացումը թույլ կտան Հայաստանին հաղթահարել առկա տեխնոլոգիական բարդությունները և արտադրել մրցունակ արտադրանք, որը կարող է սպառվել ոչ միայն ԵՄ երկրների այլ համաշխարհային շուկայում:

Այժմ փորձենք պարզել, թե ինչպիսի ազդեցություն է ունեցել ՀՀ արտաքին առևտուրը տնտեսական աճի վրա: Այսպես, եթե 1994-2000թթ. ընկած ժամանակահատվածում ՀՆԱ-ի աճի միջին տեմպը կազմել է տարեկան 5%, ապա 2001-2006թթ. ընկած ժամանակաշրջանում այն կազմել է 11%: Ուսումնասիրելով ՀՀ արտաքին առևտրի դինամիկան (Տես՝ Գծապատկեր 1), կարելի է փաստել, որ առաջին ժամանակահատվածում (1994-2000թթ.) ՀՀ արտահանման և ներմուծման ծավալների նկատելի փոփոխություն չի նկատվել: ՀՀ արտաքին առևտրում զգալի աշխուժություն է նկատվել սկսած 2001թ.՝ պայմանավորված ներմուծման և արտահանման ծավալների մեծ աճի տեմպերով:

« ԼՂ տնտեսական աճին խթանել է նաև այն հանգամանքը, որ նշված ժամանակաշրջանում Հայաստանը օժանդակություն է ստացել տարբեր միջազգային կազմակերպություններից և տնտեսության համար մեծ դեր են ունեցել մասնավոր փոխանցումները: Հայաստանում եկամուտները և ներդրումները դեռևս շարունակում են հիմնվել օտարերկրյա խնայողությունների վրա, մինչդեռ տեղական խնայողությունների մակարդակը, որը ունի աճի միտում դեռևս բավական ցածր է: Այսպես, եթե 2004թ. տեղական խնայողությունների մակարդակը կազմում էր ՀՆԱ-ի 10.1%, ապա 2005թ. այն կազմում էր ՀՆԱ-ի 16.7%: Մյուս կողմից, եթե 1999թ. ընդհանուր ներդրումների 90% ֆինանսավորվում էր օտարերկրյա խնայողություններով, ապա 2004թ. այս ցուցանիշը կազմում էր 30%: 1996-2000թթ. ընկած ժամանակաշրջանում ընդհանուր ներդրումների միջին մակարդակը կազմել է ՀՆԱ-ի 19%, իսկ 2001-2006թթ. ընկած ժամանակաշրջանում՝ 24.7%: Ընդհանուր ներդրումներում օտարերկրյա խնայողությունների բաժնի նվազումը չի բերել ներդրումների ծավալի նվազման, քանի որ ընդհանուր ներդրումներում աճել է տեղական խնայողությունների բաժինը:

Հարկ է նշել, որ վերջին տասնամյակում Հայաստանի տնտեսության տնտեսական աճը չի ուղեկցվում զբաղվածության աճով: Վերջին 15 տարվա ընթացքում Հայաստանում զբաղվածությունը կրճատվել է 32.0%-ով՝ 2005թ. կազմելով 1,097 հազ. մարդ: Ամեն դեպքում միտում կա, որ աշխատուժի շուկայում իրավիճակը կբարելավվի: Այսպես, գրանցված գործազուրկների թիվը, որոնք փնտրում են աշխատանք, 2003-2005թթ. 147,000 կրճատվել է մինչև 88,900 մարդ: Ավելին, 2005թ. տվյալներով ՀՆԱ-ի 20.5% ապահովում էր գյուղատնտեսությունը և այստեղ ներգրավված էր տնտեսապես ակտիվ բնակչության ավելի քան 45%-ը: Համեմատության համար նշենք, որ ԵՄ անդամակցած նոր երկրներում այդ ցուցանիշները կազմում են համապատասխանաբար միջինում 4,5 և 20%: Ավելին, Հայաստանում ծառայությունների ոլորտին բաժին է ընկնում ՀՆԱ-ի 35.2% (ԵՄ անդամակցած նոր երկրներում այդ ցուցանիշը գերազանցում է 60%): Որպես փոքր զարգացող երկիր Հայաստանի տնտեսության զարգացումը ամբողջությամբ կախված է արտաքին շուկաներից:

Այսպիսով, չնայած Հայաստանի շրջափակված աշխարհագրական դիրքին վերջին տարիներին արտաքին առևտուրը (մասնավորապես արտահանման

ծավալների աճը) մեծ ազդեցություն է ունեցել տնտեսական աճի խթանման գործընթացի վրա: Հայաստանում շատ արագ տեմպերով զարգանում է այնպիսի ապրանքների արտադրությունը, որոնք պահանջում են փոխադրման ցածր ծախսեր և ունեն բարձր հավելյալ արժեք (ադամանդի վերամշակում և համակարգչային ծրագրեր): Տնտեսական աճին նպաստող գործոններից են նաև որակավորում ունեցող ցածրարժեք արշխատուժը և հայկական սփյուռքը: Վերջինս Հայաստան փոխանցող դրամական միջոցներով խթանում է ներդրումների և տեղական պահանջարկի ավելացմանը:

Օգտագործված գրականություն

1. Armenia Trade Diagnostic Study, World Bank, 2002
2. "Neighborhood Relations Between The EU And Armenia", Aghasi Harutyunyan, 2006
3. Armenia (2006-2009), Asian Development Bank, 2006
4. Armenia The Caucasian Tiger, World Bank, 2006
5. Հայաստանի Հանրապետության արտաքին առևտուր, ՀՀ վիճակագրության ծառայություն